

Kapitel 5

Den danske kvindegymnastiks fader - Paul Petersen

af Else Trangbæk

Den 24. april 1988 var jeg inviteret med til festmiddagen i forbindelse med Dansk Kvinde Gymnastikforenings (DKG) 100 års jubilæum. Deltagerne i festen var kvinder, som enten havde været meget aktive og fremtrædende medlemmer i DKG eller kvinder, der havde fået deres uddannelse på Paul Petersens gymnastikinstitut. Det var en fantastisk oplevelse at høre snakken, talerne og opfange al den energi der var samlet i Hermeshallens lille restaurant.

Der var gymnastik- og svømmepiger, der var OL deltagere, ja sågar en tidligere guldvinder, der var kvinder, som havde vundet megen hæder ved konkurrencer og stævner, men det var ikke det, de talte om. Nej, de talte om livet bag kulisserne, og om alle de fælles oplevelser. Jeg fornemmede en stærk identitet knyttet til det at være DKG'er og P.P.'er. Paul Petersen, i folke-munde kaldet P.P., var faderen til disse to: INSTITUT OG FORENING.

Kvindegymnastikkens start i Danmark og Paul Petersen er uadskillige størrelser, idet Paul Petersen var førende blandt de, der indledte arbejdet for at få en kvindegymnastik på kvinders vilkår. Kampen for kvindegymnastikken handlede i perioder kun i begrænset omfang om kvindernes ret til fysisk aktivitet, men mere om mændenes kamp om de forskellige gymnastiksystemers ret til patent på området.

1880'erne var brydningsår i Danmark. På det politiske plan udstedte højre-regeringen provisoriske love imod folkets flertal, og befolkningen - og her tænkes især på landbobefolkningen - begyndte at ruste sig gennem partiet Venstre, andelsbevægelsen og højskolebevægelsen for at sikre, at parlamentarismen blev grundlaget for magtudøvelsen i landet. Gymnastikken og gymnastikbevægelsen blev også en del af landboernes kamp for demokratiske rettigheder. Den mangeårige i Danmark kendte gymnastik indgik i en hård strid med svensk gymnastik, ikke mindst om retten til at fungere som skole-fag, og dermed være folkets gymnastik. Kvindegymnastikken var en næsten

uvæsentlig størrelse i denne gymnastikstrid, hvilket bl.a. fremgår af, at ingen med indsigt i og erfaringer med kvindegymnastik fik sæde i den kommission, der skulle fremkomme med bl.a. et forslag til obligatorisk skolegymnastik for piger. *)

Trods problemerne kom kvinderne dog ikke rigtig i klemme i dette spil, måske fordi det lykkedes at stable en speciel uddannelse af kvindelige lærerinder på benene, så de kunne begynde at løse problemerne selv og udenom de taktiske og strategiske spil.

Brydningerne mellem svensk og dansk gymnastik om hvilken skolegymnastik, der ville være den bedste var lang og til tider meget bitter. Nogle personer blev bekæmpet mere end andre i denne gymnastikkamp, og den person, der nok blev hårdest angrebet var Paul Petersen. Paul Petersen satte livsglæde, kraft, mod og æstetik i højsædet for sin gymnastik og forkastede videnskabeligheden som det altafgørende element. Paul Petersens arbejde kom på flere måder til at placere sig »Mellem kald og videnskab«.

Kvindegymnastikkens start i Danmark

Trods forskellige forsøg i begyndelsen af 1800 tallet med gymnastik for piger og kvinder var det først i midten af 1800 tallet, at man kan tale om en egentlig kvindegymnastik. På dette tidspunkt udviklede lægen A. G. Drachman et system for kvinder, og grundlagde sit eget institut, hvor der bl.a. blev uddannet lærerinder. Indtil midten af 1870'erne var det i store træk Drachmans system »fransk« gymnastik, der blev anvendt i de pigeskoler, som havde taget gymnastik op. Enkelte skoler havde også ladet sig inspirere af svenskeren Nycander, der var uddannet i »svensk« gymnastik. Mange af de øvelser, som Drachman og Nycander anvendte er »optagne i den danske Kvindegymnastik, der blev grundlagt i september 1870.« Den danske Kvindegymnastik er navnet på det system, som Paul Petersen i perioden fra 1870 og århundredet ud udviklede, og som udkom i bogform efter hans død i 1909. ²⁾

Gymnastikken var ikke på dette tidspunkt obligatorisk fag i skolen for piger, men lidt efter lidt blev den optaget på nogle skoler, især de private skoler, og »da endelig Frk. Zahle og lidt senere comtesse Moltke optog den i deres Skoler, var dens Stilling sikret, og man kunne nu skride til Uddannelsen af Privatlærerinder.«³⁾ Således skriver Paul Petersen om baggrund for, at han i 1878 oprettede et gymnastikinstitut, hvor bl.a. lærerinder kunne blive uddannet i gymnastik. De private initiativer med lærerindeuddannelse har uden tvivl været medvirkende årsag til at Københavns Kommune, som den første i landet, i 1886 havde mod og tiltro til, at det kunne lykkes at gøre pige-gymnastik til obligatorisk skolefag.

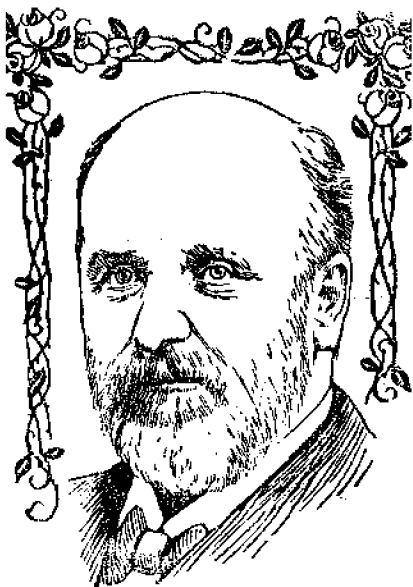
Drachmans gymnastikinstitut fik kun en meget begrænset levetid, mens Paul Petersens gymnastikinstitut har overlevet til den dag i dag. Kvindegymnastikkens første pionerer fungerede således i hovedstaden, og begges arbejde vidner om stor indsigt i betydningen af, at kvinder selv kom til at ud-

vikle gymnastikken, og at den ikke kun blev overladt til mandlige lærerkræfter. Gymnastikken henvendte sig især til middel- og overklassens kvinder samt til pigerne i privatskolerne, men det skulle dog ikke være længe inden man rundt om i landet også begyndte at gøre forsøg med gymnastik for piger. Således dyrkede man i 1872 på Testrup Højskole kvindegymnastik efter det franske system, og fra 1881 blev der øvet svensk gymnastik på Askov Højskole. I løbet af 1870'erne var der over hele landet skoler, som søgte om lov til at undervise pigerne i gymnastik.⁴⁾

Lægen Abraham Clod Hansen, beskriver således: at de tidligere danske forsøg med kvindegymnastik blev gjort på basis af »den amerikanske, engelske og tyske litteratur.... Til Sverige søgte han (Drachman) naturligvis ikke, thi dels var der ingen Kvindegymnastik der, og dels havde den svenske Pædagogiske Gymnastik endnu ikke naaet den selvbevidsthed, som senere skulle karakterisere den ikke saa lidt.«⁵⁾

Hvem var Paul Petersen?

Når man vil forsøge at give en karakteristik af hvem P.P. var, er det som ved flere af de andre gamle gymnastikkoryfæer vigtigt at være bevidst om, hvor man søger sine svar. For meget kan man sige om P.P., men han var ikke nogen neutral person. Holdingen til ham gik fra had til kærlighed, men var aldrig neutral. Han var ikke nogen ligegyldig person. Ikke elsket af alle, men respekteret af mange. Jeg har her primært søgt mine oplysninger hos de, som oplevede Paul Petersens gymnastik indefra, og sammenholdt disse med mine tidligere studier af kritikernes holdning til ham.

Paul Petersen

Paul Petersen (1845 - 1906) blev uddannet sergent, og efter at have gennemgået et toårigt kursus ved Hærens Gymnastikskole søgte han ansættelse som lærer ved private skoler. I 1871 blev han ansat på den »Ny Realskole« på Nørrebro i København, og her begyndte han at udvikle gymnastikken til glæde for skolens drenge. Senere blev denne skole sammenlagt med en anden skole, som fik navnet »Nørrebros Latin og Realskole«, og det blev her Paul Petersen startede med »kærnetroppen« som kom til at danne grundstammen i gymnastikforeningen »Hermes« i 1874.⁶⁾

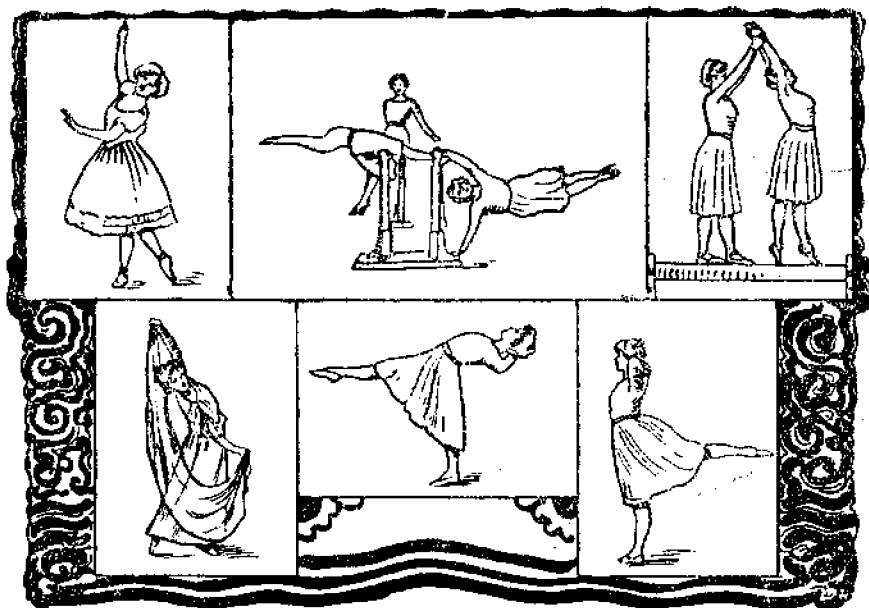
I 1878 åbnede »Institut for dansk Kvindegymnastik«, og det varede ikke længe før »den danske Kvindegymnastik« kunde præsentere sig ved en Fremvisning, hvortil Pressen var indbudt. Adskillige læger støttede udarbejdelsen af et system til kvinder gennem tilsyn med undervisningen, og der blev endda oprettet et hold for læger, der selv gennemgik øvelserne for at få personlig erfaring med disses virkning. Efter flere års eksperimenter blev der i 1886 afholdt den første offentlige eksamen for lærerinder.⁷⁾

I 1888 grundlagdes den anden P.P.-forening. Foreningens første navn var: »Dansk Gymnastiklærerforening«. Foreningen var i starten, som navnet antyder, forbeholdt lærerinder fra instituttet, men allerede i 1898 blev det en »overvejende amatørforening«, og foreningens nye navn blev »Dansk Kvinde Gymnastikforening« (DKG). I 1901 stiftede Paul Petersen endnu en forening »Damernes Roklub«.⁸⁾

Paul Petersen var dog startet med kvindegymnastik helt tilbage til 1870. »Begyndelsen gjordes under meget smaa Forhold i en Privat Pigeskole her i Byen, men hvad der manglede i Henseende var Lokale og Apparater, erstattedes af Kærlighed til Sagen, og Allerede ved Juletid samme Aar kunne der afholdes en lille gymnastikfremvisning, der forløb meget godt.« *Paul Petersen må vel betragtes som den egentlige igangsætter og pædagog bag »den moderne »danske« Kvindegymnastik, en virkelig Kvindegymnastik, der med fuld Forstaaelse af Kvindens særlige Evner, Ønsker og Ejendommeligheder styrede mellem Scylla og Carybdis, d.v.s. mellem Militærgymnastik og falske Ballet-Tendenser. . . . Altid rede til at søge efter Øvelser blandt gammelt og nyt, altid villig til at prøve det i Praksis, men rigtignok også altid rede til at holde paa sin Ret til at vælge og vrage, altid blottet for »Mysticisme og Tilbøjelighed til at tro paa eller lade sig dupere af »Dogmer« eller »Profeter«, disse Egenskaber og Tendenser var det som gjorde det muligt for Paul Petersen og hans Venner at samle og ordne et uhyre stof af gode Øvelser, der danner Materialet i den Danske Kvindegymnastik...«*⁹⁾

Citaterne illustrerer meget fint nogle af de karakteristiske træk ved Paul Petersens danske kvindegymnastik og P.P.'s arbejde med gymnastikken. Gymnastikken var et udpræget blandingssystem, inspireret fra tysk, svensk, fransk -ja og mange andre sider. P.P.'s personlige engagement og kærlighed til deltagerne prægede arbejdet og fremhævelsen af opvisningen og fremvisningen af gymnastikken blev en væsentlig del af Paul Petersen's kvindegymnastik. I instituttets meddelelsseskrift fra 1911 fremhæver Ingeborg og Mag-

dalene Paul-Petersen, begge døtre af Paul Petersen, således at »Foruden de aarlige Eksaminer afholdtes der af og til Præstationer, hvorved Sagen vandt mange venner, og som bidrog til, at Interessen for Kvindernes deltagelse i Legemsøvelser blev mere og mere levende herhjemme..« Det meget åbne syn på kvindegymnastikken, og dens mangfoldige muligheder for pigerne var karakteristisk for Paul Petersens system. Det skal kort nævnes, at Paul Petersen udover den militære gymnastikuddannelse havde udvidet sine bevægelseserfaringer ved i nogle år at have fungeret som statist ved balletten på Det Kgl. Teater, hvor han lærte sig mange trin og attituder.¹⁰⁾

Gymnastiske Stillinger efter Paul Petersen

Som det ses af billedet var der tale om en gymnastik med såvel kraft som ynde, med dans og redskabsovelser, hvilket fortæller lidt om Paul Petersens tro på og respekt for kvindens muligheder. Han udtrykte da også sine ideer med den fysiske opdragelse for piger således:

»Legemsøvelser ere en uundværlig Del af Opdragelsen, og den Sundhed, Livsglæde og Arbejdsdygtighed, man kan hente sig fra en godt ledet Gymnastikundervisning er af uundværlig Betydning for Livet, Dette gælder ikke mindst for Kvinder...«¹¹⁾

I modsætninger til andre pædagoger i samtiden begrænsede Paul Petersen ikke kvindens muligheder til anatomisk-fysiologisk korrekte øvelser, men han inddrog boldlege, svømning og idrætslige øvelser i programmet.

Hvori bestod modstanden mod P.P.?

Paul Petersens gymnastik blev ikke altid vel modtaget, og han skriver selv herom:

»Som rimeligt vakte den nye Bevægelse på Gymnastikkens Omraade i sine første Aar en Del Modstand og blev Genstand for en Del - ikke altid Kyndig - Kritik. Snart kaldte Modstanderne den »militærisk«, snart »balletmæssig«, snart overanstrengte den Deltagerne, snart var den Plastik, ikke Gymnastik, ja man nægtede sig end ikke Ord som Akrobatik og Cirkuspræstationer.«^{12>}
På trods af modstanden fra mange siden lykkedes det dog for Paul Petersen, at få stor gennemslagskraft for sin gymnastik.

»... der er for Tiden ved Kjøbenhavns Kommuneskoler ansat 32 Gymnastiklærerinder, der have faaet deres gymnastiske Uddannelse ved »Paul Petersens Gymnastik-Institut« og som undervise 11.000 Piger af disse Skolers ældste Klasser efter det affHr. Krigsassessor Paul Petersen udgivne Gymnastik-System. ...«^{13>}

»I en lang Aarrække har der ved de kommunale Pigeskoler i Aarhus været ansat Gymnastiklærerinder, uddannende i Herr Krigsassessor Paul Petersens Institut. Man har al Grund til at være tilfreds med disse lærerinders Virksomhed, idet de forstaa at gøre Gymnastiktimerne interessante for Eleverne, holde God Disciplin og lede Undervisningen saaledes, at Øvelserne udføres med Orden og Akuratessse, hvilket alt sammen vidner om, at de i nævnte Institut have faaet en baade i faglig og i pædagogiske Henseenede fortrinlig Uddannelse.«^{14>}

Ovennævnte udtalelser er taget fra »Nogle Udtalelser om Den Danske Kvindegymnastik 1870 - 1899«. Udtalelserne, som Paul Petersen havde forsøgt at fremskaffe, som en dokumentation for hans gymnastikinstituts uddannelse og lærerindernes gymnastikpædagogiske indsats, skal ses på baggrund af, at..

»der er Tale om at indføre et nyt, ufærdigtog uprovet System, der skal gennemføres af Mænd, som ikke tidligere gennem Skolevirksomhed have lagt deres pædagogiske Evner for Dagen...« Paul Petersen hentyder i citatet til, at K.A. Knudsen og N.H.Rasmussen, begge to af frontkæmperne fra svensk gymnastik, ikke havde erfaring med skolegymnastik og gymnastik for børn.

Kritikerne af P.P. angreb ham for hans mangel på systematik, hans manglende teoretiske og pædagogiske evner. Men i samtidens vurdering er det vigtigt, at være opmærksom på, tidens voldsomme intolerance og kampånd. Ved et umiddelbart blik på P.P.'s system, vil man måske vurdere det som et system uden sammenhæng og struktur, men som nævnt ovenfor var der tale om, at han netop ikke tænkte videnskabeligt, men i høj grad tog udgangspunkt i de praktiske erfaringer han gjorde sig. Han omtaler selv systemet som »den rationelle lystgymnastik« overfor modstandernes »tvangsgymnastik«. Lyst var væsentligste motivation til det gymnastiske arbejde i P.P.'s gymnastik.

De som angreb ham gjorde det især på kvindegymnastikkens område, idet de vurderede, at der generelt på dette område i modsætning til mandsgymnastikken ikke var så mange erfaringer og dermed færre barrierer, der skulle overvindes. F.eks. besøgte N.H. Rasmussen, en af den svenske gymnastiks frontkæmpere, borgmester Hansen i København dagen før denne skulle besøge Paul Petersens skole »for at orientere ham lidt om det P.P. ville valle«. N.H. Rasmussen anbefalede borgmester Hansen, at såfremt valget stod mellem lærerinder fra Paul Petersen eller fra Erna Juel-Hansen, skulle han vælge den sidste, som arbejdede med svensk gymnastik.¹⁵⁾ Man forsøgte på flere måder fra de svenskvenliges side, at mistænkeliggøre P.P.'s person og i forbindelse med, at Paul Petersen skulle til Stockholm med et kvindeligt gymnastikhold skrev N.H. Rasmussen og advarede svenskerne med disse ord: »Ja, nu skal I have selve Paul til selve Stockholm. Han agter sig til Skolemødet med 25 Amazoner«. ¹⁶⁾ De nævnte amazoner var Paul Petersens meget dygtige damehold, som altid blev omgæret med meget opmærksomhed p.g.a. deres gymnastiske dygtighed og forståelse for iscenesættelse.

At nogle havde problemer med Paul Petersen's succes, kan ses af professor Kroman, tidligere formand for gymnastikkommisionerne, udtalelser i 1904 efter at den svenske gymnastik havde fået overtaget i skolen, og dele af den frivillige gymnastik:

»Hvad man særlig mangle er en praktisk Gymnastik med lidt Anseelse og Myndighed, der kan tage luven fra P. P. Han er endnu den, der kan imponere Publikum langt mere end K. og R., der stadig har for meget Højskolekærlighed over sig til helt at gøre sig gældende i Storbyen.«¹⁷⁾

Samlet kan man vel sige, at P.P. havde haft stor succes med etablering af gymnastikken, men han blev på mange måder mistænkeliggjort^ hvilket måske også kan tillægges hans status som krigsassessor. Clod-Hansen giver denne tolkning på modsætningerne mellem svensk gymnastik og kvindegymnastikken i Danmark:

»Drachmann holdt paa, at Kvindegymnastikken først og fremmest måtte være bygget på en feminin, æstetisk Grundvold, der burde ske fyldest lige saa vel som det rent sundhedsmæssige, og derved kom han i skarp modstrid med den svenske gymnastik, til hvis ejendommeligste Grundideer det hørte, at der ikke var forskel på Mandens og Kvindens Gymnastik ud over den, som hidrørte af Forskellen i korporlig Kraft. Ikke desto mindre arbejdede Svenskeren Nycander, der ikke var intolerant, godt sammen med Drachmann. Han havde dog sine sociale Vanskeligheder at kæmpe mod, thi han var jo ikke Student, men »kun« eksamineret Barber, og han led forsaavidt under en lignende Skæbne som Paul Petersen, der ikke var Officer, men kun Underofficer. Det taler efter min Mening i høj Grad til disse Mænds Ære, at de skønt stærkt handicappede hele deres Liv, dog gennemførte deres Livskald bedre end deres samtidige standsfæller, men det er et sorgeligt Bevis på Menneskehedens Bønerthed, at de hele deres Liv maatte lide under det, der burde have hævet dem dobbelt i verdens Øjne.«¹⁸⁾

P.P. gymnast og sportsmand

Da Ellen Paul Petersen, Paul Petersens barnebarn, døde i 1983, blev der i hendes bo fundet fem meget smukke håndskrevne bøger. Bøgerne udgjorde ved nærmere eftersyn uddannelsesmateriale fra Paul Petersens instituttet, hvor eleverne skrev deres eget materiale, d.v.s. de skrev i store træk lærernes undervisning af. Det her omhandlede materiale er udarbejdet af Elna Larsen, elev på instituttet i 1892 - 94. Det er en meget omfattende og enestående, og sikkert den første materialesamling om en samlet idrætsuddannelse i Danmark. Paul Petersen har underskrevet og godkendt materialet den 2/5 1892. Materialet giver på den ene side mulighed for en konstatering af, hvad de gjorde, og hvad der indgik i uddannelsen, men på den anden side giver det også god forståelse for det bevidsthedsniveau og den tankeverden, som måske har været drivkraften i P.P.'s arbejde.

Bøgerne indeholder:

- »Svømmetheori« - 56 sider
- »Øvelseselementer« bl.a. indeholdende et stort afsnit med »Lege« - 410 sider
- »Forord til de frie Øvelser og Apparaterne« - 137 sider
- »Kommandobog« og »Apparatbog« - 490 sider
- »Almindelige Theori« - 98 sider

Der er således tale om et samlet værk på i alt ca. 1200 sider. Materialet indeholder en samling af ordningsøvelser, svømmeøvelser, apparatøvelser, danse og lege, som gennemgås med hensyn til øvelsernes mål og midler, regler for gennemførelse og sikkerhed, kommando, musikeksempler og teori om øvelsesopbygning. Samlingen vidner om en bred opfattelse af hvad legemlig opdragelse bør omfatte, og om at Paul Petersen har haft stor tiltro til kvindernes samlede ressourcer, det være sig fysisk som psykisk. Han troede på alsidigheden, idet »den fuldstændige harmoniske Udvikling af Legemet ikke naas gennem en enkelt Idrætsgren...«¹⁹⁾

Han har ikke været et produkt af samtidens generelle opfattelse af kvinden som et svagt og sygeligt/sygeliggjort individ. Som eksempel på lærerindernes formåen kan det nævnes, at ved prøverne i 1898 var der en elev der svømmede 3200 meter i åben sø, en 2500 meter, én 2000 meter, tre 1600 meter, en 1300 meter, tre 1200 meter og elleve 1000 meter. Herefter fulgte dykning, bjærgning i fuld påklædning og de forskellige svømmearter. Dykningen blev foretaget fra åben båd på 5 meter dybt vand.²⁰⁾

Ud fra kritikken af Paul Petersens person, hans gymnastik og hans teoretiske fundament har jeg valgt at se på den »Almindelige Theori«, som blev anvendt på uddannelsen, for at se på hvad det er for et pædagogik-, menneske- og kvindesyn som bogen giver udtryk for.

Hvis vi skal tolke ud fra materialet, har P.P. (i bedste dialog med »Den nyere Tid«'s humanistiske og pædagogiske tænkning fra slutningen af 1700-tallet) hentet inspiration til det gymnastiske arbejde i den græske filosofi og i

Indholdsfortegnelse.

Gymnastikkens Historie.....	Pag. 1.-18.
Den danske Gymnastiks Historie.....	18.-26.
Kvindegymnastikkens Historie.....	28.-35.
Gymnastikkens Indvirkning paa Sjæl og Legeme.....	36.-52.
Gymnastikkens Maal og Midler.....	52.-60.
Gymnastikkens Pædagogik.....	60.-74.
De fire Øvelser Betydning og pædagogiske Værd.....	76.-82.
Gymnastikkens Stilling til Sporten.....	84.-92.
En Gymnastikalsk Indretning og Montering.....	94.-99.

den græske oldtids legeskultur. Så selv om P.P. taler om blandingsystem m.h.t. øvelsesstoffet, hvor han sikkert har taget det han kunne finde, så er han i sin tankeverden primært inspireret fra den tyske-pædagogiske gymnastik. Troen på disciplin og lydighed, forstået som »ikke af Frygt, men for sin egen Skyld at underkaste sig en andens vilje og derved frigøres..« går hånd i hånd med troen på og respekten for individualiteten.²¹⁾

Ud over de historiske og kulturelle emner omfattede undervisningen også de mere psykologisk orienterede emner som f. eks. »Gymnastikkens Indvirkning paa Sjælen«. Her bliver udgangspunktet taget i den græske filosof Platons ord om »at Sjæl og Legeme var som to Heste, der gik i Spand sammen foran Livets Vogn, hvorfor man ikke burde fodre den ene paa den andens Beskostning.«²²⁾ Det påpeges, at selv om videnskaben endnu ikke har kunnet bevise gymnastikkens positive virkning på nervesystemet, har de praktiske erfaringer dog længe påvist denne.

»Ingen anden Undervisning end Gymnastik vil bedre kunne vække og modtageliggøre et dvask og søvnt Menneske for den almindelige Opdragelse og Undervisning og i det hele tage bringe ham i den vaagne Tilstand, der bør fin-

*des hos den Ungdom, der regnes til den dannede og oplyste Klasse. Lige overfor Sindsyge og Forbrydere, der gennem et ryggeløst Levnet var sunket ned under en dyrisk Tilstand, har Gymnastikken vist sig som den bedste Medicin»*²³⁾

Den samfundsmæssige og personlighedsudviklende virkning af gymnastikken er en del af legitimeringen for gymnastikken som opdragelsesområde og ikke mindst skolefag. Her overfor står sporten. Den moderne sportskultur blev på mange måder gymnastikkens modkultur. Sporten var en fornuftig fritidsbeskæftigelse for ungdommen, men det nævnes, at det ikke som gymnastikken er et centralt opdragelses og dermed skoleelement. Styrken ved en god ledet gymnastik fremhæves med, at den kan sikre alle gode oplevelser uanset der fysiske udgangspunkt, hvorimod sporten oftere sætter nogen udenfor, hvilket er den store hindring for »Skolesporten«. Men

*»Hvad angaar Udviklingen af Mod, Energi og Udholdenhed, da overgaar ganske vist Sporten Gymnastikken, men vilde man derafslutte, at denne helt og holdent kunde afløses af Sporten, vil man snart se, at begge helst maa gaa Haand i Haand for saa vidt mulig, at naa den fulde harmoniske Udvikling. Idrætsøveiserne egne sig kun i Almindelighed for stærke Individider...«*²⁴⁾

Ud over at gymnastikken er et godt supplement til sporten er gymnastikken et godt supplement til arbejdslivet.

*»Gennem Arbejde skaffe vi Mennesker os, hvad vi behøver til Livets Ophold, gennem Arbejde og Kamp gør vi os til Jordens Herrer, men bortset fra dette Formaal ville Bevægelse alligevel være os en Livsbetingelse. Baade Dyr og Mennesker føle instinktmæssige Trang til Bevægelse, naar en Hund, som længe har staaet i Lænke, bliver sluppet løs, vil den gående og i Fuld Firspring storme afsted. Digtere og andre poetiske Sjæle vilde sige, at det er Glæden over den genvundne Frihed, men Fysiologerne vilde give den tørre Forklaring, at det kun er en Tilfredsstillelse af den længe hæmmende Bevægelsens drift.«*²⁵⁾

Teksten går tilsyneladende næsten altid på to ben, den lægger en vis distance til fysiologerne for straks gå over til at se på bevægelsernes fysiologiske prægning. Der tages afstand fra sportens ensidighed, hvilket udtrykkes sådan:

*»med andre Ord, der klæber som Regel Ensidighed ved det borgerlige Arbejde som ved Idrætten. Et Supplement er af den Grund ønskeligt, en rationel Gymnastik udgør dette Supplement, thi den kan blive alsidig, hvad hverken det borgerlige Arbejde eller Idrætten kan blive.«*²⁶⁾

Gymnastikken bør indeholde en vis rationalitet for at opveje den ensidighed som dagligdagen giver.²⁷⁾

De personegenskaber, som gymnastikken kan medvirke til udvikling af er især »Arbejdsdygtighed, Dyd, Karakterstyrke og Holdning«, og det præciseres at det har betydning for »alle Samfundsklassers Børn af begge Køn«. ²⁸⁾ Midlerne til at opnå dette er mange og af »højest forskellig Art.« Det fremhæves, at lærerinden ikke kun bør være dygtig gymnast, men at hun frem for alt må forstå sit fag, og være en levende »..Interesse og Kærlighed til det«. Læ-

rerindens dygtighed uddybes, for hun må aldrig komme i forlegenhed overfor eleverne m.h.t. øvelsesstof eller svar, idet det er vigtigt at få børn og forældre til at forstå gymnastikkens betydning, for således at »opdrage Barnet for Livet.«²⁹⁾ Reglerne for en god undervisning er præget af lærerindens overskud, engagement og evnen til at holde eleverne motiverede gennem en alsidig påvirkning. En god ledet gymnastik er »et af de fortrinligste Midler mod Blaserthed, og ingen anden undervisning vil bedre kunne fremme Arbejdsdygtighed« Gymnastiktimen kan i en dygtig lærerindens hånd «..blive Barnets bedste Time i Skolen, thi dette Fag kommer Barnenaturen nærmest«. Disciplinen i undervisningen opnås bl.a. ved »Retfærdighed« og »Upartiskhed«. Lysten bør »..drive Værket« hvilket bedst undgås ved at »... undfly Ensformigheden«, idet barnets natur fordrer afveksling. Der opfordres til at lærerinden opmuntrer til selvøvelse og handling, for bl.a. at få fornemmelse af hvor elevernes standpunkt og forventninger befinder sig. Det præciseres, at individualiteten er en vigtig faktor i undervisningen.³⁰⁾

Der tales oftest i materialet i meget brede og generelle vendinger om-børn og/eller individer, men i afsnittet om »De frie øvelsers Betydning og pædagogiske Værd« fremhæves det, at netop disse øvelser, måske er dem, der indeholder det største øvelsesfelt for »den kvindelige Natur«.³¹⁾ De frie øvelser er øvelser uden apparater og redskaber, og derfor tillader de den største legemlige bevægelsesfrihed. Øvelserne tillægges dog stor betydning for det »æstetisk-praktiske« og det »psykisk-disciplinære«. Ved det første søges den smukke, naturlige holdning og ved det sidstnævnt øves eleverne i, at »opfatte en given Ordre hurtig og ligesaa hurtig og nøjagtig at udføre den, herved fremmes i høj Grad den Agtpaagivenhed, Opmærksomhed og Punktlighed, der aldrig bør savnes hos en virkelig sund og velopdragen Ungdom«...« Synspunkterne nærmer sig samtidens opfattelse af, hvad der var den acceptable grænse for kvinderne.

Når jeg så tillader mig at tolke, at Paul Petersen var foran sin tid m.h.t. tolerance overfor kvindernes adfærd på det legemlige område skyldes det viden om alt det andet, som vi ved han tillod kvinder og piger at lade sig udfordre af. Her kunne vi så forvente og have håbet på, at kvinderne havde fået et par specielle kommentarer med i afsnittet om »Gymnastikkens holdning til sporten«, men her må vi igen slutte os frem via andet materiale. Redskabsøvelserne, boldlegene og svømmeøvelserne dannede yderrammen for kvindernes råderum i Paul Petersens uddannelse.³²⁾

P.P. skabte dialog mellem modsætningerne

I tidsskriftet Centring 87/2 er der en kort »synopsis til en historisk komparativ analyse af filmvideo ang. gymnastikkens epoker og stiltendenser fra ca. 1900 til 1985«. Heri gives en kronologisk skitse over gymnastikkens variationer, hvori den første var: »Paul Petersens kvindegymnastik - kvindelige gymnaster som små kostskoleagtige »mænd«.«³³⁾ Denne meget unuancerede beskri-

velse svarer meget godt til, de synspunkter som kritikerne fremkom med i 1890'erne. De havde dog lidt flere nuancer, med idet de så nogle modsætninger i hans system, nemlig mellem det »militæriske« og »balletmæssige«. Myter overleveres, cementeres og selv megen dokumentation har vanskeligt ved at skabe nytolkninger og nye synsvinkler på fortiden.

Jeg ser P.P. som en modsætningernes mand, en mand som gik mod den kropslige videnskabeliggørelse i en tid, hvor videnskab og rationalitet skabte nye forhåbninger om at finde rigtige løsninger på tidens og herunder også kropskulturens problemer. Han søgte sin inspiration i den græske filosofiske tankegang og hos oplysningstidens pædagoger, og forsøgte at anvende de almene tanker heri til at udvikle gymnastik og idræt for piger. Han satte i sin egen pædagogik troen på individet i centrum, og nægtede at tro på at en enkelt idræt kunne sikre individets ideelle og harmoniske udvikling.

Den kvindelige natur var tidligere blevet defineret af filosoffer og præster, men i slutningen af 1800-tallet overtog lægevidenskaben patentet på at kunne give svar på, hvad en »rigtig« kvinde var.³⁴⁾ P.P. kombinerede sin tro på den græske filosofi med sine praktiske erfaringer og supplerede med naturvidenskabens rationalitet, hvor den ikke kom i konflikt med hans pædagogiske ide om variation, tempo og mangfoldighed i undervisningen. Han overskred tidens norm for, hvad der var mandligt og kvindeligt, idet han ikke begrænsede kvindernes råderum til videnskabelige øvelser, men tillod kvinderne de sportslige udfordringer, som krævede mod, styrke og udholdenhed. Iscenesættelsen af kropsligheden havde til tider et militant til tider et stærkt feminint udtryk med de stramme øvelser overfor slørdansens lethed. For ingen P.P. kvinde blev det et enten/eller, men et både/og, og det blev denne vekselvirken mellem det udadrettede og indadrettede, mellem gymnastik og sport, mellem feminint og maskulin, som gjorde P.P. til en ægte kvindeforkæmper.

»Sorte« - En P.P. lærerinde med en stærk identitet

Den 11/4 1989 interviewedes Gurli Lauritzen på hendes adr. Vagtvej 7, på Frederiksberg. Gurli, som i gymnastikkredse er bedre kendt under »Sorte« er født den 16. november 1908, og har således rundet de 80 år. Nedenstående er uddrag af interviewet, der især er interessant i forbindelse med denne artikels emne: »Sortes« erfaringer med P.P., uddannelsen og hendes tilknytning til foreningen DKG. Både institut og forening blev på dette tidspunkt ledet af Paul Petersens døtre, Magdalene og Ingeborg Paul-Petersen.

Uddannelsen på instituttet

ET: Vil du begynde med at fortælle lidt om hvor du er opvokset og hvornår du begyndte at dyrke gymnastik.

GL: Jeg er født i København og boede med mine forældre inde midt i København ved søerne. Som barn gik jeg til dans hos Paul Petersen. En

dag blev jeg spurgt, hvad jeg ville være, når jeg gik ud af skolen, og jeg fandt så pludselig ud af, at jeg ville være gymnastik og danselærerinde. Primært danselærerinde for det vidste jeg hvad var, jeg kunne godt lide noget med at stille op og arrangere. Gymnastik vidste jeg jo ikke noget om, det havde jeg kun kendskab til fra skolen, hvor jeg for øvrigt havde en P.P.-uddannet lærerinde. Vi tog så ind og talte med Magdalene Paul Petersen og forhørte om jeg kunne begynde. Jeg var på det tidspunkt kun knapt 16 år, og måtte gå som præparent, hvilket vil sige at jeg kun havde praktik. Uddannelsen var 2-årig og jeg fulgte praktik både på 1. og 2. årgang. Efter 1 år synes mine forældre fortsat jeg var lidt for ung til at gå i gang, så jeg fik lov at være præparent endnu et år. Jeg startede således først i 1926 på min egentlige uddannelse, så jeg har faktisk haft en uddannelse på 4 år, hvilket jeg har været meget glad for. På instituttet var vi ca. 20-22 på hvert hold, og det kostede 45 kroner om måneden for 2 fag, altså for gymnastik og dans, og hvis man kun ville have dans, med eller kun gymnastik, så kunne man godt det, og så kostede det 35 kroner.

Jeg begyndte så i 1926, og dengang var det sådan at man enten kunne begynde i oktober med gymnastik og dans, eller i juni med svømning og boldspil. Jeg begyndte i juni 1926 med svømning og boldspil. Svømning bestod af forskellige svømmearter, bryst, ryg, 100 meter frit, 100 meter brystsvømning, 500 meter med tøj, dykning, undervandssvømning og bjærgning, der var i alt 7 prøver vi skulle igennem før vi kunne gå op til eksamen. Svømningen foregik ude på badeanstalten Helgoland. Så havde vi boldspil, og det foregik på boldbanen på Phistersvej ude i Hellerup. Boldspillene var langbold, rundbold, baseball og kurvebold. Vi havde også spydkast. Det var det eneste atletik og var vel egentlig kun med, fordi det hørte med til idrætsmærket, og det skulle vi altså tage. Så havde vi almindelig boldspil med tennisbolde, 2 og 3 bolde. Til allersidst havde vi så en del sanglege beregnet for skolebørn.

Ja og så var der jo gymnastikken. Den gymnastik jeg kendte fra skolen var redskabsgymnastik, hvor vi havde hæveøvelser, rudestige, trapez, ringe, tove, bom, dobbelt bom, højdespring, spring over hest og plint og så selvfølgelig svingende ringe. Alle disse øvelser lærte jeg også på instituttet, og det skulle vi altså op i til eksamen. Vi havde gymnastik 2 gange om ugen, den ene gang blev vi undervist af 2. års elever. De underviste i dagsøvelser, som var skrevet og lavet af frk. Magdalene. Øvelserne blev brugt i skolen og var delt op i 1, 2, 3, 4, 5, 6 og 7 ende klasse. Så skrev vi af, ja vi skrev faktisk vores undervisningsmateriale af fra underviserne, vi komponerede ikke noget selv. Til eksamen trak vi så en seddel, og så hed det en eller anden dagsøvelse, enten for 3 og 4 klasse eller hvad det nu var. Jeg fik en 3. classes dagsøvelser, og så sad der 2 censorer og pillede de øvelser ud, som de gerne ville have, at vi skulle undervise i.

- ET: Dagsøvelserne, var det med kommando, eller var det med musik?
- GL: Nej, musik kendte vi ikke til, d.v.s. vi havde musik til gymnastikken en gang om ugen, om onsdagen, og det var mest med frk. Magdalene. Oftest var der både musik og/eller sang og kommando til disse timer. Men egentlig musikundervisning havde vi ikke. Så var der dansen, der lavede vi trinskoler først med opvarmning ved ribben, det var meget lig med balletskolens træning. Vi havde danse med slør, og nogle danse med plastik, som vi kaldte, plastiske serier, d.v.s. serier, som ligner lidt nutidige rytmiske gymnastikserier, med føringer og bløde bevægelser og nogle plastiske stillinger, attituder som vi kaldte det. Derudover lærte vi nogle runddans og forskellige valse.
- ET: Jeg kunne godt tænke mig at høre, hvis du skulle karakterisere den gymnastik, som I lærte. Vil du kalde det bevægelsesgymnastik eller stillingsgymnastik?
- GL: Både og, vi havde stillingsøvelser det var lutter føringer, og lutter spændinger, og lutter balancestillinger. De mange dansetrin nærmede sig jo meget bevægelsesgymnastikken, derfor havde vi heller ikke problemer med overgangen til de svingende ting og fjedrende ting, som f.eks. Meddau gymnastikken påvirkede med.
- ET: Nu har du fortalt mig en hel masse om, hvad I lærte i praktik, men jeg er også meget interesseret i hvad I lærte teoretisk på uddannelsen?
- GL: Vi havde en bog, som du nok også kender, den tykke: systemet, den brugte vi, (systemet = Den danske kvindegymnastik). Så skrev vi nogle stile, for vi skrev jo alt af, alle øvelser og alt sammen blev skrevet i hånden. Vi havde teori en gang om ugen i gymnastik og en gang om ugen i dans, og det var jo simpelthen gennemgang af disse tourdanse, for dem havde vi nemlig ikke så meget inde på instituttet, men den havde vi når vi var ude som hjælpelærerinder. Vi havde også anatomi en gang om ugen.
- ET: I det gamle materiale, som jeg har omtalt fra 1892, var der meget historie og pædagogik. Havde i også sådanne ting?
- GL: Det havde vi ikke, nej. Jeg tror nok at Ingeborg og Magdalene, og specielt Magdalene, har set bort fra det med teori. For Magdalene var det, det praktiske der havde betydning. Og jeg ved, at hun har sagt, at hun syntes at der var alt for meget teori ude på Danmarks Højskole for Legemsøvelser (DHL), i forhold til praktik i undervisningen. Og det kan jeg jo godt synes i dag, når jeg ser på undervisningen på instituttet, men jeg kan da også godt se at det er en vældig god balast at have når man går ud, jeg ville godt have vidst noget af alt det som de får at vide i dag. Eleverne i dag kræver også meget mere end os. Vi stillede jo ikke krav, og vores elever stillede heller ikke nogen krav.
- ET: Fik I fortalt om Paul Petersen, hvem han var?
- GL: Meget lidt, vi vidste lige akkurat at han var far til Ingeborg og Magdalene, men ellers ikke noget om ham, og slet ikke noget om de gymnastik-

stridigheder han havde deltaget i. Det har jeg først senere læst og hørt om.

Foreningen og forholdet til »de andre«

ET: Hvornår begyndte du at gå i DKG?

GL: Ja, det begyndte jeg faktisk på i april 1924, da jeg var inde og tale med Magdalene. Hun syntes, at jeg ligeså godt kunne begynde med det samme. Vi var jo alle DKG'er, når vi gik på instituttet. Man blev automatisk medlem af DKG, og betalte 3 kroner på et årskort. Og så fik man sin praktiske uddannelse på DKG's hold, ved at man gik på de steder hvor DKG havde gymnastik, hvilket var forskellige steder inde i byen og omegnen, Gentofte og Hellerup. Vi blev undervist af P.P.-lærerinder, og der havde man sådan set sin praktik og sådan set også sin pædagogiske undervisning, for de underviste jo forskelligt, og det var egentlig meget sundt at høre. Vi gik som regel på mindst et par hold.

ET: Jeg har læst en del om at DKG og P.P.-pigerne lavede mange opvisninger, kan du fortælle lidt om det?

GL: Ja, man var generelt meget interesseret i at få os ud at lave opvisninger. Det var meget ofte sådan propaganda, eller hvis en forening havde noget jubilæum at vi blevet inviteret til at komme og vise gymnastik. Den første gang jeg var med var i Kalundborg i 1925, så havde jeg kun gået et år. Men der var det DKG, men det var altid elever fra instituttet.

ET: Hvordan var forholdet mellem gymnastikken i DKG og andre af tidens store inspiratorer Niels Bukh fra Ollerup, Bjørksten gymnastikken som den blev præsenteret på Snoghøj og Københavns Kvindelige Gymnastikforening og Bertram gymnastikken, som den fremstod i universitetsgymnastikken i Kjøbenhavns Idrætsforening i København?

GL: Vi hørte om dem og vi så dem, for vi havde f.eks. Bjørksten hernede og vise gymnastik, og vi var meget imponeret af mange af deres ting, men det var ikke sådan at vi var helt deroppe i skyerne over det. Jeg tror, at vi blev opdraget til at P.P. var noget af det bedste, men vi var jo aldrig bange for at hugge fra de andre, det kunne være fra Bukh, fra Bjørksten eller det kunne være fra Bertram, og det lagde Magdelene aldrig skjul på. Der var sådan lidt konkurrence der, og så kan vi jo sige, at vi huggede mere fra Bukh end vi huggede fra Bjørksten. Men altså, der var nu heller ikke så meget at tage fra Bjørksten, for der var så meget i vores gymnastik som mindede om Bjørksten, alle de bløde bevægelser.

ET: Hvordan havde I det med Bertram?

GL: Vi havde det vist ikke særlig godt, (hi hi). Det var jo igen det, at vi var opdraget til at det var P.P., og Bertram nej det var jo ikke noget, det har nok været for, ja måske for kvindeligt og måske lidt for krukke, det var ikke friskt nok. Jeg kan fortælle dig en morsom ting, da vi skulle til

Lyon, for at lave opvisning i 1926 havde vi en opvisning først ude i idrætshuset. Der var 3 hold, i nævnte rækkefølge, et hold fra KKG, og et fra Kl og et fra DKG. KKG var Snoghøorienteret, Kl var Bertramorienteret og DKG var P.P.orienteret. I pressen den næste dag, stod der som overskrift, god, bedre, allerbedst.

Færdiguddannet - hvad så?

ET: Da du blev færdig som lærerinde, det må jo have været i 1928, hvad lavede du så?

GL: Ja, først startede jeg med at tage til Nakskov, og undervise i svømning i Nakskov svømmeklub. Ja, der var jeg jo i 2 måneder, fra 15. juni til 15. august, og så kom jeg tilbage, og etablerede mig som privatlærerinde, og med foreningsundervisning i DKG. Jeg ville have mine egne hold, jeg havde et ungdomshold, gode hold, og jeg havde et aftenhold og et eftermiddagshold. Til mine egne hold lejede jeg lokaler på privatskoler.

ET: Hvad var det for damer der kom på dine gymnastikhold?

GL: Ja, dem som kom om eftermiddagen det var damer som kom fra kontor, og dem som kom om aftenen, det var damer der kom fra kontor eller forretning. Dem som kom om formiddagen det var jo alle de hjemmegående, husmødre, og de har vel sagtens været en ca. 45-50 år eller sådanne noget ligende, med konfirmerede børn.

ET: Var der forskel på det de ville have, de hjemmegående og de der var udearbejdende?

GL: Ja, der var i hvert tilfælde ret stor forskel på det man gav dem. Det er sådan noget man finder ud af. Om formiddagen skulle de have det på en måde og dem som gik om eftermiddagen, kontordamer, de skulle have det på en lidt anden måde.

ET: Kan du forklare det lidt nærmere?

GL: Ja, men det er svært at forklare, fordi det er heller ikke ligegyldigt, hvor man underviser, hvilke egn man er i, altså der er forskel på at undervise ude i Vigerslev, og så undervise i København. Det var sådan dengang, den forskel er der muligvis ikke mere, der ligger nok den forskel, at det er ligesom et andet miljø. Formiddagsdamerne, de skulle jo have det stille og roligt, og ikke så voldsomt tempo, men alligevel ville de gerne røre sig. De ville jo gerne tabe sig dengang, for det var ingen der kunne finde ud af. Men de var lidt mere stilfærdige og ønskede lidt mere hygge end eftermiddagsdamerne. De var lidt mere perfektionistiske, ville have det på en ikke helt så stille måde som formiddagsholdet, de kom for at få deres motion, og når de var færdige så gik de hjem. Aftendamerne de var jo sådan væsentligt yngre, og så var de jo, ja, de var sådan lidt mere friske og sådan lidt mere jævne i det hele taget, altså sådan i 30-40 års alderen.

ET: Er du via din uddannelse blevet godt rustet til at takle så forskellige målgrupper og forskelligartede problemer?

GL: Det tænker man jo ikke på, når man starter. Det er selvfølgelig noget man har i sig og man finder ud af, sådan og sådan er det. Det er nemlig meget morsomt, jeg har tit tænkt på det senere, at når man sådan taler med elever på instituttet i dag, tror jeg ikke de tænker over det der med at der er forskelle, også forskel på miljøet.

Jeg vil i meget korte træk fortælle Gurli Lauritzens videre gymnastikliv. Gurli blev gift i 1934 og fik 3 børn i perioden frem til 1940. Hun underviste i hele perioden og helt frem til i dag uden afbrydelse, med undtagelse af, som hun selv fortæller »fra maj 1941 til september 1941«. Hun påpeger også, »jeg har jo altid været privilegeret på den måde, at jeg har fået fuld opbakning hjemme fra min mand og mine børn, og det er en stor hjælp.« Gurli var i en periode hjælpelærer på instituttet, og mange af de elever, der gennem årene er blevet uddannet hos P.P. har kendt »sorte«, som fortsat har sin gang der, og hjælper og støtter hvor hun kan.

Gurli Lauritzen har i dag et motionsdamehold aldersgruppe 58-82 år, de træner hver fredag, og derudover går Gurli selv med nogle af da-

Billedet stammer fra Lokalavisens interview med Gurli i forbindelse med hendes 80 års fødselsdag den 16. november 1988

»Sorte« på stranden ved Issefford sommeren 1935. (»Sorte« er på billedet gravid med sit første barn).

merne til afspænding en gang om ugen. På et spørgsmål fra mig, om hvordan hun fik inspiration til at fortsætte som gymnastikinstruktør kom der et meget prompte svare: »Fra eleverne«.

Jeg er ikke den eneste der er imponeret, for som Gurli fortalte, sagde en af eleverne efter en time »Hvad De dog kan få os til fru Lauritzen«, hvortil Gurli svarede »ja, så må jeg sige selv tak, for det er jo dem, som giver mig inspirationen til det«.

Forandringer:

Afslutningsvis spurgte jeg Gurli om, hvorledes hun havde oplevet at instituttet, som fortsat fungerer som uddannelsesinstitut, fra sidste år begyndte at optage mænd. Hendes svar var: »Ja, det synes jeg bare er morsomt, det er glimrende, jeg synes at det er ganske udmærket, og hele deres måde at være på over for hinanden er meget udmærket, det synes jeg.

Kort efter 100 års jubilæumsfesten i DKG i 1988 blev foreningen lukket. Foreningen havde gennem nogle år haft problemer med at leve op til fortidens stolte traditioner, og på mit spørgsmål til Gurli om hvorledes hun ople-

vede det, svarede hun: »Ja, det har gjort mig stor sorg, og jeg må nok sige, som frk. Ellen sagde og det ligger vil nok 6-7 år tilbage, hun synes ikke, at DKG var som hun og jeg kendte, og det var det heller ikke.«

PP's gymnastik og menneskesyn

At tolke på Paul Petersens gymnastik- og menneskesyn, ud fra det her fremlagte kan måske være vovet, men samlet giver materialet fra 1892, skrifter om PP og mine tidligere studier af PP tilstrækkelig baggrund til at vove springet.

Hans inspiration på det teoretisk/pædagogiske plan er hentet fra især den tyske pædagogiske gymnastik. Han tog, som Gutsmuths³⁵), udgangspunkt i lysten som den væsentligste drivkraft, og han lagde vægt på den enkeltes individualitet. Han opprioriterede mangfoldigheden på bekostning af ensidigheden, han forsøgte oftest at gå på to ben, og han tænkte mere i både/og end i enten/eller. Det praktiske øvelsesforråd var i højere grad systematiseret ud fra erfaringer, som i den tyske gymnastik, end ud fra videnskabelighed og anatomiske og fysiologiske love, som den svenske gymnastik.

Han forkastede ikke noget, ej heller den svenske gymnastik, men han afprøvede gjorde erfaringer og udvalgte derefter. Han troede på ingen måde på, at individet havde trang til ensidighed og fast struktur. Denne manglende systematik i hans øvelsesopbygning blev ikke tolket som en pædagogiske styrke, men derimod som systemets svaghed. Han begrænsede ikke kvindernes råderum til privatsfæren, fysiologiske og sundhedsorienterede øvelser, men gav dem mulighed for udfordrende og krævende øvelser, og han lod kvinderne vise sig frem i offentlige opvisninger.

Materialet fra 1892 var præget af pædagogisk og kulturhistorisk teori, som tilsyneladende var forsvundet ud af uddannelsen i 1920'erne - på »Sortes« tid. Hun forklarer det med, at P.P.'s døtre, og her især Magdalene havde været meget orienteret mod det praktiske og havde nedprioriteret det teoretiske. Ved den svenske gymnastiks indmarch i skolen gennem den autoriserede lærebog Håndbogen i 1898 måtte P.P.-lærerinderne tilegne sig den basisviden, der sikrede dem fortsat job i skolen. Vejen gik således gennem anatomi, fysiologi og arbejde med kommandoteknik, der kunne styre undervisningen. Af Meddelelsskriftet fra instituttet i 1911 kan det ses, at lærerinderne netop blev uddannede også i den autoriserede skolegymnastik. Der var ikke længere plads til den humanistiske teoriundervisning, og da Magdalene sikkert ikke har troet, så meget på opprioriteringen af fysiologisk teori, hun fandt jo, ifølge »Sorte«, at man på Danmarks Højskole for Legemsøvelser (dengang Statens Gymnastikinstitut) havde for meget teori, ja så valgte hun at vægte det praktiske arbejde højt. Uddannelsen udviklede sig således ikke kun i takt med de positive erfaringer man gjorde, men i høj grad i en dialog med omverdenen, i perioder som modkultur og andre gange i samklang.

»Sorte« og de mange P.P.'ere og D.K.G.'ere jeg har mødt har næsten altid udstrålet en meget stærk identitet: De var noget, de troede på egne ressour-

cer. »Sorte« fremhæver flere gange, at de blevet opdraget til at synes at det var noget særligt at være P.P.'er. Og hun blev det. Den gymnastikfaglige dygtighed, den stærke identitet og friskheden er kvaliteter som slår mig ved disse P.P.'ere. Kvaliteter som ikke blev udviklet i foreningen eller på instituttet, men som blev udviklet i samspillet mellem FORENING OG INSTITUT. Eleverne på instituttet var i praktik i foreningen, de kunne i et trygt miljø afprøve sig selv, og foreningen havde således sikret engagerede og dygtige lærerinder. Kombinationen af forening og institut indeholdt mange udfordrende elementer, og her kan vi lære meget omkring uddannelse. Hvor gives unge instruktører/lærere trygge rammer til at søge udfordringer. Jo, vi underviser hinanden, vi udøver forsåvidt små rollespil, men den virkelige verden venter stadig. Tiden gør det dog vanskeligt at overføre den nævnte model, for de fleste flytter sig mere end tidligere, ofte er der langt mellem uddannelse og hjem, mellem arbejde og fritid. Klubsift er i dag dagligmad for aktive idrætsudøvere, de ser, hvor de får den bedste vare, og er de ikke tilfredse, bliver forventningerne ikke indfrie - ja så flytter de hurtigst muligt. Klubidentiteten er i forfald.

Den 24. april 1988 - til DKG's 100 års jubilæum - var deltagerens identitet ikke blot den at de var dygtige gymnastik og svømpepiger, OL deltagere - nej, de var først og fremmest D.K.G'ere og P.P.'ere.

Noter og litteraturhenvisninger:

- 1) 11899 kom Haandbogen, der blev den autoriserede lærebog i gymnastik. Bogen var resultat af 10 års kommissionsarbejde. En af kommissionens opgaver var at finde en velegnet gymnastik for piger, idet der var et udbredt ønske/krav om at piger igen skulle have obligatorisk gymnastikundervisning som drengene havde haft siden 1814. Paul Petersen fik ikke sæde i kommissionen, på trods af at han gennem mange år var en af de få, der havde undervist og uddannet lærerinder til skolen.
- 2) »Meddelelser fra Paul Petersens institutter«, København 1898 s. 5-6
- 3) »Meddelelser fra Paul Petersens institutter«, København 1898 s. 6
- 4) Trangbæk, Else »Mellem leg og disciplin«, Gymnastikken i Danmark i 1800 tallet, DUO 1987 afsnittet om »De private gymnastikinstitutter« side 101 - 116
- 5) »Dansk Kvindegymnastik 25 År«, København 1913 s. 6
- 6) Hermes jubilæumsskrift side 7-10
- 7) »Meddelelser fra Paul Petersens Institutter« 1898 s. 6-7 og »Meddelelser fra Paul-Petersens Institut« 1911
- 8) Dansk Kvinde- Gymnastikforening - »jubilæumsskrift 1988« s. 6-7
- 9) »Dansk kvindegymnastik, 25 år«, København 1913 s. 10
- 10) Dansk Kvinde-Gymnastikforening - »Jubilæumsskrift 1988« s. 6
- 11) »Meddelelser fra Paul Petersens Institutter« 1886
- 12) »Meddelelser fra Paul Petersens Institutter« 1898 s. 6
- 13) Citat fra udtalelse af Gymnastikinspektøren A. Hermann, kaptajn den 2. januar 1899 fra »Nogle Udtalelser om Den Danske Kvindegymnastik 1870-1899«.
- 14) Skoleinspektør O. Bertelsens udtalelse den 2. November 1898 her taget fra »Nogle Udtalelser om Den Danske Kvindegymnastik 1870 - 1899

- 15) Brev af 5/7 1886 og 27/6 1887 fra N.H.Rasmussen - en af svensk gymnastiks forkæmpere til L.M. Tørngren, forstander for det gymnastiske centralinstitut i Stockholm....se Trangbæk, 1987.s. 190.
- 16) Brev af 8/5 1895 fra N.H. Rasmussen til Norlander (svensk forkæmper - bosat i Lund. - se Trangbæk 1987 s. 190.
- 17) brev af 29/1 1904 fra Kroman til Røngren. K står for K.A. Knudsen, forstander for statens lærerkursus i gymnastik og R for N.R. Rasmussen. - se Trangbæk, 1987, Mellem .... s. 190.
- 18) »Dansk Kvindegymnastik, 25 år«, Kbh. 1913 side 6-7.
- 19) »Meddelelser fra Paul-Petersens Institut« 1911.
- 20) »Meddelelser fra Paul Petersens Institut« 1898 s. 19.
- 21) »Almindelig Theori«, 1892, s. 1-18 og s. 63.
- 22) Ibid., 1892 s. 38.
- 23) Ibid., 1892 s. 40-41.
- 24) Ibid., 1892 s. 85-87.
- 25) Ibid., 1892 s. 42
- 26) Ibid., 1892 s. 46
- 27) Ibid., 1892 s. 50
- 28) Ibid., 1892, s. 51
- 29) Ibid., 1892, s. 52
- 30) Ibid., 1892, s. 60-71
- 31) Ibid., 1892, s. 77-81
- 32) Ibid., 1892, s. 86
- 33) Warmning, Georg, »Gymnastikkens variationer«, i Centring 87/2 Tema: Krop - musik - dans, Bavnebanke 1989
- 34) Rosenbech, Bente, »Kvindekøn«, Gyldendal 1987, s. 54 f.
- 35) Gutsmuths, J.L.F. (1759-1839) tysk gymnastikpædagog

Litteraturliste:

- Centring 87/2, Tema: »Krop - musik - dans«, Bavnebanke 1989
- »Dansk Kvindegymnastik«, København 1913 - Dansk Gymnastik Forbunds Smaaskrifter VII
- Larsen, Elna: »Almindelig Theori«, København 1893
- Larsen, Elna: »Kommando og apparatbog«, København 1893
- Larsen, Elna: »Øvelsetheori«, København 1893
- Larsen, Elna: »Forord til de frie Øvelser og Apparaterne«, København 1893
- Larsen, Elna: »Svømmeteorik«, København 1894
- »Meddelelser fra Paul Petersens Institutter« 1886
- »Meddelelser fra Paul Petersens Institutter« 1898
- »Meddelelser fra Paul Petersens Institutter« 1911
- »Nogle Udtalelser om Den Danske Kvindegymnastik 1870 -1899«, Kbh. 1899
- Rosenbech, Bente, »Kvindekøn«, Gyldendal 1987
- Trangbæk, Else, »Mellem leg og disciplin«, Gymnastikken i Danmark i 1800 tallet, DUO 1987

Else Trangbæk

Lic. fil., adjunkt, Danmarks Højskole for Legemsøvelser.